

YENİ EKONOMİK PARADİGMA

Doç.Dr.Abdulkadir KÖKOCAK
Hitit Üniversitesi İ.İ.B.F.
kkokocak@hotmail.com

Arş.Gör.Seher GÖKPINAR
Hitit Üniversitesi İ.İ.B.F.
sehergkpnar@hotmail.com

Özet

Yeni ekonomik paradigma olarak işsizlik, ekonominin yapısı ne olursa olsun gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerin en büyük problemidir. Ayrıca dünya ekonomisinin geleceğinde adından çok söz edilecek olan potansiyel bir büyük ekonomik sorun olarak görülmektedir. Sorunun çıkış nedeni cari olan ekonomik sistemle birlikte ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısının yanı sıra uygulanmakta olan makro-ekonomik politikalara bağlı olarak ortaya çıkan durumdur. Kriz dünyanın zaten karşı karşıya olduğu işsizlik sorununu daha da derinleştirerek gündeme erken gelmesine neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, mevcut ekonomik yapıyı ve iş yaşamını doğru anlama ve sektörlerin doğru tasnifini değerlendirmektir. Gerek toplum gerekse de dünya ekonomisinin yapısı radikal bir şekilde değişmektedir. Bu süreçte, tüm sektörler içinde dominant olan bilginin yaygınlık kazanmasıyla beraber hizmet sektörü giderek öne çıkmaktadır. Sanırım bizim öncelikle yeni ekonomik paradigma olan istihdam konusu ve işsizlik sorununu anlamak için ekonominin, değişen toplumsal yapının ve konjonktürün ruhunu doğru anlamamız gerekmektedir.

Abstract

As a new economic paradigm unemployment, for all countries that advanced or developing are the most important problem. In addition, in the future of the new world economy so that its name will be said as a potential major economic issue has been seen. Cause of the problem is economic system and wrong employment policies. Crisis has led to to come early agenda the world's already facing further deepening unemployment problem.

This study aims properly understanding economic and employment conjuncture and correct classification the sectors. Society and the structure of world economy are radically changing. In this process, service sector has been standing out together with information and knowledge in all sectors. I think we should firstly understand soul of economy and society and conjuncture to increase employment.

I.Giriş ve İstihdam-İş Yaratma Olgusu

İstihdam yaratma ifadesi söylem olarak bir çok, iş üreten veya buna vesile olan politika ve eylemleri içermektedir. Genellikle istihdam yaratma ile iş yaratma kavramları birbiriyle karıştırılmaktadır. Halbuki her iki terim de farklı anlamları ihtiva etmekle birlikte istihdam yaratma kavramı iş yaratmayı kapsamaktadır. Her ikisinin de amacı işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılmasını hedeflemekte olup; iş yaratma, yeni işletmelerin açılması ya da yeniden yapılanması yoluyla istihdam olanaklarının genişletilmesini; istihdam yaratma ise işgücü arzının nitelikli ve sürekli olmasını sağlayan istihdam politikalarının uygulanmasını içermektedir. İstihdam yaratma, kamuya bir yükümlülük yüklerken iş yaratma ise özel kesime ve girişimcilere atıfta bulunmaktadır. Kamunun öncülüğünde istihdam sağlamaya yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesi istihdam yaratıcı bir davranış olacaktır. Aktif ve iyi eğitilmiş işgücü yaratmak için devletin istihdamda aktivasyon politikaları ve uygulamaları, doğrudan iş yaratmayı etkilemektedir. Ancak kamunun iş yaratması konusu serbest piyasa sistemini benimsemiş ve devlete yeni rol yüklemiş olan günümüz ekonomilerinde tercih edilen bir uygulama değildir. Kamu sahip olduğu kamusal imkanları özel kesimi bu yönde destekleyecek şekilde kullanmak durumundadır. Artık iş yaratma doğrudan firmaları ve girişimcileri ilgilendirirken istihdam yaratma ise bu yönde politika ve stratejiler geliştirmek durumunda olan devlete yükümlülük yüklemektedir. İstihdam artışını sağlamak amacıyla devletin stratejik ve politik uygulamaları; sağlıklı bir şekilde işleyen işgücü piyasalarının oluşturulması, işgücü mobilitesinin sağlanması, iş çevreleri arasında sosyal diyalogların oluşturulması, sosyal korumanın kapsamının ve etkinliğinin güçlendirilmesi, teşvik uygulamaları, işyeri standartlarının oluşturulması ve mesleki eğitimin etkin ve yaygın şekilde sürdürülmesi ve desteklenmesi gibi faaliyetleri kapsamaktadır.

İş yaratma olgusunun hedefinde ise firmalar, KOBİ'ler, kooperatifler, mikro işletmeler ve kadınların iş hayatına daha fazla katılımı gibi aktörlere verilen roller vardır. İş yaratma fonksiyon itibariyle istihdam artışı için temel oluşturan bir unsurdur. İstihdam yaratma ise ekonomik ve sosyal boyutu ile her iki kanadın ana eksenini oluşturmaktadır. 2005 yılındaki BM Zirvesinde istihdam yaratma sorunu ekonomik ve sosyal politikaların merkezinde değerlendirilmiştir(<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco88/major.htm>). Aynı şekilde Avrupa Birliği de tüm politikalar, eylemler, girişimler ve programlarının hedefine istihdam yaratmayı almıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun genel stratejik hedefleri arasında yer alan belli başlı başlıklar olarak; iş yerinde standartlar, temel ilkeler ve hakların tanınması ve teşvik edilmesi; sosyal korumanın herkesi içerecek şekilde kapsamının ve etkinliğinin güçlendirilmesi; üçlü görüşme ve sosyal diyalogu güçlendirmek; düzgün istihdam ve gelir sağlamak için kadın ve erkeklere daha fazla olanakların yaratılması belirlenmiştir. Düzgün istihdam ve gelir sağlamak için herkese daha fazla olanakların sağlanması başlığı altında; istihdam politikasının desteklenmesi; bilgi, beceriler ve istihdam edilebilirlik ve diğer bir alt başlık olarak da istihdam yaratma olgusuna özellikle önemsenerek yer verilmiştir(<http://webfusion.ilo.org/public/db/bureau/program/objectives/>).

II.Hizmet Sektörünün Üstünlüğü

Sosyal dönüşümler ekonomik değişimlere bağlı olarak şekil almaktadır. Ekonomik sürecin sanayi odaklı yapısından bilgi temelli yapıya geçişi ile birlikte toplumlar da sanayi toplum yapısından bilgi toplumuna geçiş yaşamaktadır. Değişen bu süreçte toplumsal ve ekonomik yapı karşılıklı etkileşim içerisinde sektörel yapı ile buna bağlı olarak gelişen iş hayatını da etkilemektedir. Özellikle üretim emek yoğun bir karakterden teknoloji yoğun bir yapıya dönüşmektedir. Fordist üretim tarzı yerine post-fordist üretim modeli benimsenmiştir. Vasıfsız emek gerektiren fordist üretim tarzında işgücünün yoğun istihdamı mümkündür. Önceden tanımlanmış işler için işgücünün çok da vasıflı olması gerekmiyordu. Post-fordist üretim tarzında ise daha kalifiye ve teknik donanıma sahip eğitilmiş işgücü tercih edilmektedir. Sektörel değişim konusunda ise, ekonomik yapı içerisinde yer alan farklı sektörlerden hizmetler sektörünün toplam gelir içerisindeki oransal payı ilk sırada yer almaktadır. Nitekim ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenirken bu durum artık bir kriter oluşturmaktadır. Gelişmiş bir ekonomide hizmetler sektörü en hacimli sektör olmaktadır. Bu durum onun istihdam kapasitesinin de diğerlerinden daha büyük olmasını gerektirmektedir.

Hizmetler sektörü tarım, madencilik, inşaat ve imalat ya da kamu hizmetleri dışında kalan her şeyi kapsayan bir kavram olarak kullanılır. Ancak gelişmiş ekonomilerin özelliği olan bilgisayar yazılımı, video üretimi, mikro-elektronik tasarımı, biyo-teknolojiye dayalı tarım ve birçok kritik süreç, bilgi içerikleri farklı ürünlerin varlığı ile birleşerek ortak bir varlık haline dönüşmüştür. Bu durum “mallar” ve “hizmetler” arasındaki farklılık sınırlarını belirsiz hale getirmektedir. Teknolojik gelişmelerin tesiri ile ekonomiler daha karmaşık bir hal aldıkça, ekonomik faaliyetleri sınıflandırmakta kullanılan kavramların çeşitlendirilmesi ve Colin

Clark'ın birincil, ikincil, üçüncül sektörler arasındaki ayrıma dayandırdığı eski paradigmanın terk edilmesi gerekli olmaya başlamıştır. Çünkü mevcut ayırım, toplumları kavramakta epistemolojik bir engel haline gelmiştir(Castells, 2005, s.279-281).

Sektörlerin tasnifi konusu ayrı bir tartışma konusu olduğu için mevcut sektörel sınıflandırma yöntemini esas alarak sektörel kaymanın ağırlıklı istihdam alanı olan hizmetler sektörünü değerlendirmek durumundayız.

Hizmetler sektörü; dağıtım hizmetleri, üretim hizmetleri, kişisel hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri ve kamu hizmetlerini kapsamaktadır. Dağıtım hizmetleri; ticari dağıtım ağlarının (toptan ve perakende) yanı sıra, hem iletişim hem de nakliye faaliyetlerini içerir.

Bunlar içerisinde ekonomik değişimin doğurduğu farklılaşmış istihdam yapısının yoğunluk kazandığı en önemli hizmet alanı üretim hizmetleridir. Üretime dönük hizmetler iktisat edebiyatında şirketlerin üretkenliğinin, verimliliğinin artması için bilgi ve teknik destek sunan ve daha kalifiye işgücü gerektiren hizmetler olarak değerlendirilir. Bu durum hizmetlerin yayılmasına, ekonominin giderek daha sofistike bir hal almasına ve verimliliğine neden olmaktadır. Üretime dönük hizmetler, gelişmiş ekonomilerde kilit bir öneme sahip olmakta ve giderek yaygınlık kazanmaktadır. Japonya'da üretime dönük hizmetlerde istihdam 1970-90 yılları arasında %4.8den %9.6'ya çıkmasına rağmen diğer ileri ekonomilere göre en düşük seviyelerde sayılmaktadır. Bu da gelişmiş ekonomilerde üretime dönük hizmetlerin önemli bir bölümünün imalat sanayinde içselleştirildiği anlamına gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde üretime dönük hizmet sektöründe istihdam, tarım sektöründe istihdamın çok ilerisindedir(Sümer,2007,s.68-75).

Değişen ekonomik konjonktüre uygun diğer bir istihdam yaratıcı alan ise kamu hizmetleridir. Japonya istisna olmak üzere kamu hizmetleri sektöründeki istihdam, gelişmiş ülkelerdeki toplam istihdamın beşte biri ya da dörtte biri oranındadır(Sümer,2007,s.68-75). Kamu en büyük işveren olma yönüyle ekonomi içinde artan rolünü istihdam artırıcı strateji ve uygulamalar için değerlendirebilir. Kamu hizmetleri sektörünün genişleme nedenlerini iki ana unsura bağlayabiliriz; birincisi, devletin rolünde yaşanan değişme ikincisi ise, ekonomik yapının niteliğindeki köklü değişim ve artan işlevsellik ve genişleyen hacimdir. Tarihsel süreç açısından ise, Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde dünyada cari olan uygulamalar liberal eylemlere dayalı iken iki dünya savaşı arası dönem kararsız bir dönemdi. İkinci Dünya

Savaşı sonrası ile Keynezyen politikaların etkisi ve Bretton Woods'ta kurulan yeni dünya ekonomik sisteminin devlete yüklediği yeni rollerle devletin güçlendirildiği yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönem kamunun istihdam üzerindeki etkinliğini artırmış olup istihdamın artırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi ve onların hayata geçirilmesi konusunda kamunun daha fonksiyoner olmasının sürecini başlatmıştır. Günümüzde bu mevzuda devletin artan rolü bu tarihsel gelişmelerin neticesidir. Değişen şartlar devletle toplum arasında yeni ve daha aktif ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kamunun özellikle sosyal içerikli harcamalarının artış göstermesi 2008 krizi ile ortaya çıkan dönemde kısıtlanmaya çalışılsa da toplumun bu yöndeki talepleri artarak devam edecektir. Bu konjonktürel realiteden hareketle geleceğin istihdam yaratıcı alanları içerisinde kamunun da öncelikli olacağı tahmini yapılabilir.

Kişisel hizmetler ve turizmi birlikte değerlendirdiğimizde yine geniş bir istihdam alanı ortaya çıkmaktadır. Toplumun günlük yaşamını etkileyen eski ve yeni iş ve istihdam alanlarını oluşturan faaliyetler, geliştirilecek istihdam politikaları içerisinde ayrı bir öneme haiz olacaktır. Kişisel hizmetler alanında faaliyetlerin çeşitliliği artmış, farklı faaliyetler arasında istihdam kategorilerini belirsiz hale getiren bir dizi bağlantı ortaya çıkmıştır(Castells,2005, s.289-294).

Tarım, sanayi, hizmetler şeklinde yapılan sektör sınıflandırmasının dışında farklı gruplandırmalar da yapılmıştır. Bunlardan özellikle Manuel Castells tarafından yapılan sınıflandırma dikkate değer niteliktedir. Ona göre, öncelikle sanayi ve hizmetlerdeki istihdam iki grup halinde incelenmiş; sanayi için “madencilik, inşaat ve imalat sektörleri”; hizmetler için ise “geri kalan kategoriler” sınıflandırılması yapılmıştır. Ayrı bir grupta ise bilgi odaklı bir tasnif yapılarak değişen ekonomik yapının karakterine uygun bir sınıflandırmaya gidilmişse de eleştirilere açık bir yaklaşım olmuştur. Buna göre bilginin kullanılması ve hizmetler sektörü kapsamında “malların işlenmesi” ve “bilginin işlenmesi” şeklinde ikili gruplandırma yapılmıştır. Malların işlenmesi kategorisinde; madencilik, inşaat, imalat, nakliye, toptan ve perakende ticaret yer almaktadır. Bilginin işlenmesi kategorisinde ise; iletişim, finans, sigortacılık ve emlak, finans ve kamu bulunmaktadır. Bu yaklaşımı orijinal kılan bilgi vurgusudur. Ancak bilginin ilk kategoriden dışlanmış olması bu çalışmanın eksik ve hatalı tarafı olmuştur. Çalışmanın esasında amacı hizmetler sektörünün hangi kısımlarının üretime yönelik, hangisinin doğrudan bilginin işlenmesini içerdiğinin ortaya konması

olmuştur(Castells,2005,s.398-404.). 1990'ların başında bilgi toplumu özelliklerini taşıyan ABD, Japonya, Kanada, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya için “bilginin işlenmesi”nde istihdam kapasitesi %40 civarındadır. Hizmetler sektöründe istihdam ise tüm ülkelerde %65'in üstünde gerçekleşmiştir.

Kişisel hizmetler boyutunda ise ABD'nde 1991'de yeme-içme mekanlarında istihdam toplam istihdamın %4.9 düzeyindeydi. Aynı dönem itibariyle bu oran tarımdaki istihdamın 2 katına tekabül etmektedir(Sümer,2007,s.102-104).

Yine bu kapsamda ele alabileceğimiz turizm faaliyetleri de ülkemiz açısından çeşitlendirilmek ve başta fiyatlar olmak üzere her yönden cazip hale getirilmek suretiyle toplam istihdama katkısı sağlanabilir.

ABD, Kanada ve Fransa; bilginin islenmesinde istihdamın en yüksek olduğu ülkelerdir. Ancak bu, yeni bilginin üretildiği anlamına gelmemektedir. Mevcut bilginin islenmesi; yeni buluşlar, yeni fikirler anlamına geldiği gibi ofis ve iş mekanlarında vasıflı işgücünü gerektirmeyen işleri de kapsamaktadır. Gelişmiş toplumlarda istihdamın dönüşümünü anlamak için hizmet tiplerinin gelişimindeki farklılıklar üzerinde durulması gerekmektedir(Castells, 2005, s.287-288).

Yeni teknolojiler; sanayileşmiş ülkelerde niteliksiz işgücü talebini azaltmakta olup ileri düzeyde nitelik ve becerilere sahip olmaya giderek artan bir değer kazandırmaktadır. Hizmetler sektöründeki gelişmeler, ileri derecede nitelikli yeni mesleki kümeleri doğurmuştur. Gelişmiş ülkelerde teknoloji yoğun hizmetler sektörü (finans, sigortacılık, menkul işler, işletme hizmetleri, ulaştırma, depolama, iletişim gibi) istihdam yaratılmasına ciddi biçimde katkıda bulunmuştur. Diğer hizmet dallarında, yaratılan istihdam bütünüyle emek yoğun, daha az nitelikli ve düşük ücretlidir. Gelişmiş ülkelerdeki formel sektörde nitelikli işgücü talebi giderek artarken, gelişmekte olan ülkelerdeki kayıt dışı ekonomide daha az nitelik gerektiren hizmetlerin önemli bir kısmı içselleştirilmektedir(Erdut, 2000,s.31-32).

III.Yeni İstihdam ve İşgücü Paradigması

İçinde bulunduğumuz bilgi toplumu sürecini önceki dönem sanayi toplum yapısından ayıran bir çok neden vardır. Özellikle yeni dönemin yenilik temelli olması, yeni üretim yapısı ve organizasyonu, iş organizasyonu ve farklı istihdam biçimleri gibi öne çıkan farklılıkları vardır. Ayrıca yeni sektörel ilişkiler, işgücü uygulamaları, iş yönetimi, iş ortamları ve toplumsal yapı bilgi ve teknolojinin ekonomik yapı içerisinde ne kadar belirgin bir görüntü oluşturduğunun kanıtlarını vermektedir.

Kapitalist yeniden yapılanma süreci, enformasyon teknolojilerinin istihdam sürecine girme biçimleri, bunların ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinde belirleyici olmuştur. Bu yeniden yapılanmanın araçları ve yöntemleri, ülkelerin teknolojik yetkinliklerine, siyasi kültürlerine ve çalışma geleneklerine bağlı olarak farklılıklar gösterir. Dolayısıyla yeni istihdam ve işgücü paradigması; teknolojik değişim, sektörel ilişkiler politikası ve çatışmacı toplumsal eylemler arasındaki tarihsel etkileşimle örülmüş karmaşık bir dokudur(Castells, 2005, s.324).

Sınırları aşan karşılıklı bağımlılığı düzenleyen çokuluslu ve ulusötesi işletmeler ve onlara bağlı ağlar; küresel ekonominin çekirdek işgücünü örgütlerler. Çokuluslu şirketlerin sayısı günümüzde 65 bin ulusötesi niteliğe sahip işletme ve bunlara bağlı 850 bin işletme dünya genelinde faaliyette bulunmaktadır(www.unctad.org). Dünya ekonomisine lokomotiflik yapan bu firmalar işgücü ve istihdam yapısı üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadırlar. Farklı ülkelerde bulunan işgücü, bu çokuluslu ağların farklı işlevleri ve stratejileri arasındaki işbölümüne dayanmaktadır. Buna göre işgücünün büyük bölümü bu uluslar arası ağda bulunmamasına rağmen ağın uzantılarında yer alarak onların işlevlerine, gelişimine ve tutumuna bağlı kalmaktadır. Bunun sonucunda ortaya, şirketlerin küresel ağın devrelerinde dur durak bilmeyen hareketliliğinin etkisi altında, parçalanmış işgücünün karşılıklı bir bağımlılık içinde olduğu hiyerarşik bir süreç ortaya çıkmıştır(Castells, 2005,s.319).

İşletmeler ve ülke ekonomileri arasında giderek artan rekabet, fiyatlara ve zorunlu olarak işgücü maliyetlerine daha duyarlı olunmasına yol açmaktadır. Firmaların işgücü maliyetleri açısından konu ele alındığında, ticareti yapılan mallar açısından vasıfsız işgücü gelişmiş ülkelerde daha pahalı hale geldiği için bu ülkelerdeki firmalar vasıfsız işgücü gerektiren ürün ve/veya süreçleri, düşük ücret ve çalışma standartlarının tam olarak uygulanmadığı gelişmekte olan ülke veya bölgelere kaydırmayı tercih etmişlerdir. Sonuç olarak gelişmiş ülkelerde

vasıfsız işçilerin işsizliği artış göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde vasıflı işçilere talep olduğundan, vasıflı-vasıfsız işçi bakımından önemli bir ücret eşitsizliği de vakia haline gelmiştir.(Sümer,2007,s.107-109).

Esasında gelişmekte olan ülkeler açısından duruma başka bir açıdan bakabiliriz. Bu tür ülkelerde artan büyüme ve gelişmeye göre ücretler ve işgücü maliyetleri de artış göstermektedir. Kısa vadede gelişmiş ülke ekonomileri karşısında fiyat avantajı elde eden bu ülkeler uzun vadede rekabette kalite ve fiyat avantajını birlikte sağlayamazlarsa rekabet üstünlüklerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalma ihtimalleri güçlüdür. Dünyanın karşısında bir Çin faktörü vardır. Çin düşük işgücü maliyeti ve üretim avantajını kullanarak diğer ülkeler karşısında her türlü malı ucuza üreterek sağladığı rekabet avantajı ile hem işsizlik sorununu çözmekte hem de rakip ülke ekonomilerini ve firmaları zor durumda bırakmaktadır. Bu durum mevcut dünya ekonomik konjonktüründe tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ciddi ciddi düşündürmektedir. Türkiye gibi ülkelerin yapması gereken şey kaliteliyi –Çin kadar olmasa da makul seviyede- ucuza üreterek Çin karşısında bir taraftan üretim sektörlerini canlı tutma diğer taraftan istihdamı artışı sağlama imkanı elde etmektir. Bu politika gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri Çin karşısında ayakta tutması halinde Çin ekonomisi uzun vadede “bumerang etkisi” ile kendi iç piyasasına yönelmek zorunda kalacaktır. Bu durum ise iki türlü sonuç doğuracaktır; birincisi, ülkeleri Çin rekabetinin baskısından kurtaracak ikincisi ise, gelir düzeyi yetersiz olan iç pazarda ya düşük gelir düzeyi-yetersiz talep-stok fazlası-işsizlik kısır döngüsü yaşanacak veya düşük ücret düzeyi-düşük fiyat-yüksek satın alma gücü-sürdürülebilir yaşam standardı ve ekonomi ortaya çıkacak.

Ben Fine ise farklı bir senaryo geliştirmektedir. Ona göre, yeni uluslararası işbölümü üretim sürecinin uluslararası boyutta yeniden yerleştirilmesi ile yakından ilgilidir. Yeni örgütlenme; üretim sürecinde bulunan her işi böler, değişik ülkelerdeki işgücü piyasalarına dağıtır. Bu yeni bir uluslar arası işbölümü yaratır. Küreselleşme ile belirginleşen bu yeni uluslararası işbölümü işlerin emek yoğun ve imalat özellikli parçalarının gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasını ifade eder. Böylelikle gelişmekte olan ülkelerde emek yoğun istihdam ve üretim artarken, gelişmiş ülkelerde daha çok sermaye yoğun ve yüksek nitelik gerektiren istihdam ve üretimde artışlara bağlı uzmanlaşma ortaya çıkar. Hatta enformasyon, iletişim ve bilişim teknolojilerinin hızlı gelişimi, hizmet işlerinin de taşınmasını olanaklı duruma getirmektedir. Böylece maliyetlerin düşürülmesi amacıyla çoğu işletmeler; üretim süreçlerinin

bir kısmını taşeronlara aktarmakta, temel olmayan faaliyetlerini dışa vermekte ve her türlü esnek örgütlenme ve çalışma biçimlerini benimsemektedirler.

Üretim sürecinin küresel örgütlenmesi işletmelere, dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan üretim faktörlerinin en karlı bileşenini sağlamaya yönelik bir ortam hazırlar. İşlerin bölünmesi yeni alt bölümleri de peşinden getirir. Bunun sonucunda bölünen, alt bölümlere ayrılan işler işyerleri ve ülkeler arasında dağıtılmaktadır. İşlerin bölünerek işyerleri ve ülkeler arasında dağıtılması işgücü piyasasını oluşturan işçileri sahip oldukları vasıf düzeyiyle yakından bağlantılı bir işbölümüne iter. Bu işbölümü pazara uyum gösterme amacıyla geliştirilen yalın üretim, stoksuz, tam zamanlı gibi adlandırılan üretim teknikleri tarafından desteklenir. İşin vasıf gerektirmeyen ve emek yoğun süreçleri işgücü piyasasının ‘çevresel’ olarak tanımlanan alanında gerçekleşirken, vasıf gerektiren ve sermaye yoğun üretim süreçleri, işgücünün ‘merkez’ veya ‘karargah’ olarak tanımlanan alanında yapılır.

Yeni teknolojilerin kullanımının hızla yaygınlaşması, sadece işin ve işletmenin örgütlenmesinde değişimlere yol açmaz, aynı zamanda bazı işleri ortadan kaldırır ve bazı yeni işlerin de doğmasına neden olur. Bu durum yüksek nitelikli işgücü talebini artırmaktadır. Böylece ikili işgücü piyasası olarak tanımlanan, işgücünde artan şekilde bir ayrışma oluşmaktadır. Çevre ve merkez işgücünün özelliklerine bakıldığında bunlar; eğitim, mesleki eğitim, çalışma koşulları, nitelik, ücret, kariyer beklentisi, sendikalaşma düzeyi, işgücü devri, işe katılımcılık, işgücünün yasal olarak korunması, işletmenin emeklilik ve diğer yardımlar bakımından katılım seviyesi, istihdamın kayıtlı olması alanlarında merkez işgücünde olumlu ve iyi; çevre işgücünde ise olumsuz, kötü ve düşük seviyeler görülmektedir. İkili işgücü piyasası yerine bölünmüş işgücü piyasası yaklaşımı; konuyu emeğe olan talep ile değil, arz ve talebin bileşimi olarak ele almaktadır(Fine, 1998, s.124-125).

Ancak Ben’in yaklaşımı Çin ve Hindistan gerçeğiyle örtüşmemektedir. Çin işbölümüne gitmek yerine her şeyin üretimini hedeflemektedir. Bunu bilinçli bir strateji olarak uygulamaktadır. İşin yönetiminin ikili işgücü piyasasına göre oluşturulması mevcut ve gelecekteki ekonomik konjonktüre uygun düşecektir.

Yeni ekonomik sürecin endüstriyel ilişkilerde doğurduğu köklü değişimle birlikte gündeme gelen işgücü piyasasında esnekleşme olgusu günümüzün tartışma konularından bir diğerini oluşturmaktadır. Esneklik konusu ile ilgili olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı görüş

öne çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı esnekliği istihdamın artırılarak sosyal refahın yaygınlaştırılması yönünde bir araç ve yeni ekonomik sürece uygun bir gelişme olarak görmektedir. Diğer bir kesim ise, kürselleşen kapitalizmin bir unsuru olduğunu ve esnekliğin işgücü piyasalarını ve işgücü örgütlenmesini olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre işgücü piyasası esnekliği ile sermaye piyasası serbestliği simetrik gelişmeler olarak meydana gelmiş olup asimetric sonuçlar doğuran ve işçilerin aleyhine sermayenin lehine olacak şekilde dengesizliklere neden olan bir durum ortaya çıkmaktadır(Stiglitz,2002 s.12-14). Esnek işgücü piyasasının doğal sonucu olarak yarı zamanlı çalışma, kısa dönemli ve geçici istihdam, taşeron çalışma, serbest çalışma, evden çalışma, uydu büro gibi atipik çalışma biçimleri daha yaygınlık kazanmıştır. Bu noktada belirsiz/kalıcı süreli hizmet akitlerinden belirli süreli, geçici veya dönemsel hizmet akitlerine geçişteki artışlar da dikkat çekmektedir(Zengingönül, 2003, s.158-159).

IV.Geleceğin Meslekleri ve İşgücü Profili

Yeni istihdam ve işgücü paradigmasının bir fenomen oluşunun kanıtı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Teknoloji Araştırma Merkezi (TEKAM) tarafından ileri sürülen ABD orijinli bir çalışmada yer almaktadır. ABD'de yapılan bir araştırmaya dayandırılan görüşe göre 5 kategoride belirlenen 50 meslek sahiplerinin iyi ücret ve olanaklarla kriz ortamında krizden etkilenmeden varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmıştır. Bu çalışmada vurgulamaya çalıştığımız istihdam alanında ortaya çıkan yeni paradigmal değişimin varlığını destekleyen bu araştırma çok ciddi ve iddialı bir kanıt niteliğindedir(<http://www.ogu.edu.tr/bduyuru>).

Çalışmada belirlenen meslekler ya tüm sektörleri kapsayacak nitelikte bilgi ve teknoloji bağlantılı meslekler veya hizmet sektörü olarak bilinen-ki bu kavram yeniden tanımlanmaya muhtaç-mesleklerden oluşmaktadır. Çalışma iki boyutu ile iki temel parametreyi açıklamaktadır: Birincisi, yeni ekonomik yapının işgücü tipini açıklarken ikincisi, yeni trendin ortaya çıkardığı meslek gruplarını belirlemektedir. Çalışma aynı zamanda kriz testinden geçen meslek ve işgücü tipinin sanayi toplumu ile bilgi toplum yapısına ait iş hayatının belirginleşen farklılığını vurgulamaktadır.

Araştırmada ortaya konan iş süreci 5 ana kategori altında oluşturulmuştur:

- 1-Bilim ve Teknoloji
- 2-Sağlık Hizmetleri
- 3-Eğitim Hizmetleri
- 4-İş ve Finans
- 5-Yaratıcılık

2010 yılı perspektifinde belirlenen en iyi 50 mesleği yapanların en iyi ücret ve iş imkanları ile krizde de varlıklarını sürdürdükleri belirlenmiştir. ABD'nin krizin merkezi olan bir ülke olması çalışmaya daha bir anlam katmaktadır. Sadece ABD'de son ekonomik krizde 15,4 milyon kişi işsiz kalmıştır. 5 kategoride belirlenen 50 meslek sahiplerinin ekonomik durgunluk ve krizlere karşı dirençlerinin yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Bilim ve Teknoloji alanındaki en popüler meslekler:

- Bilgisayar yazılım mühendisliği,
- Bilgisayar sistem analistleri,
- Bilgisayar ağ/şebeke mimarları,
- Biyomedikal mühendisler,
- Çevre bilim teknisyenleri,
- Hidrojeolojistler,
- Çevre mühendislik teknisyenliği,
- İnşaat mühendisliği,
- Meteorolojistler

Dünya nüfusunun her yıl artış göstermesi ve sağlık teknolojisi ve hizmetlerinin gelişme göstermesi sağlık hizmetlerine yönelik talebi artıracaktır. Ayrıca sağlık hizmetlerine erişimin yaygınlaşması ve satın alınabilir konuma gelmesi özellikle daha az/ucuz eğitimle teknisyenlik sektöründe önemli gelişme sağlayacaktır.

- Röntgen teknisyenliği,
- Veterinerlik,
- Laboratuvar teknisyenliği,

- Fiziksel terapist/Fizyoterapist
- İş terapistliği,
- Hemşire,
- Doktor asistanlığı/Hasta bakıcılık,
- Optometrist,
- Fiziksel terapi asistanlığı,
- Diş Hijyenciliği,
- Okul psikoloğu.

Eğitim sektörünün okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve lise düzeyinde özel eğitim/özürlü eğitimi öğretmenlerine ihtiyacın giderek artması ve sürekli öğretimin yaygınlık ve çeşitlilik kazanması farklı alanlarda eğitim öğretim gereğini ortaya çıkaracaktır.

- İtfayeci,
- Medyatör,
- Sekreter,
- Şehir Planlayıcı,
- Özel eğitim öğretmenleri,
- Adliye çalışanı,
- Halk sağlığı çalışanı,
- Acil yardım uzmanları,
- Evlilik ve aile terapistleri

Para ekonomisinin yaygınlık kazanması ve dünya genelinde parasal işlemlerin mal ve hizmet işlemlerini kat kat aşması finansal alanı geniş bir istihdam alanı olarak yıldızlaştırmıştır.

- Sigorta uzmanı,
- Eğitim uzmanları,
- Finansal danışman,
- Finansal analistler,
- Pazar araştırma analisti,
- Muhasebeci,
- Borç verme uzmanları,
- Halkla ilişkiler uzmanları,

- Maliyet hesaplayıcılar,
- Toplantı planlayıcıları,
- Logistik uzmanları.

Yaratıcı kişiler için aşağıdaki işler gittikçe rağbet kazanmaktadır:

- Ticari pilotluk,
- Teknik yazarlık,
- Cenaze direktörlüğü,
- Emniyet/Güvenlik sistemleri kuruculuğu,
- Peyzaj mimarlığı,
- Tesisatçılık,
- Film ve video editörlüğü,
- Multimedya artistliği,
- Oyun yöneticiliği,
- Kayyumluk

Sonuç

Üretim yapısında yaşanan değişimler iş yaşamını ve işgücü profilini değiştirdiğine ilişkin tarihsel kanıtlar bulma konusunda hiçbir araştırmacının sorun yaşayacağını sanmıyorum. İnsanlığın ekonomik hayatı boyunca üretim modelleri çağın şartlarına uygun şekilde değişim göstermiştir. Bu değişim süreci ürün yapısı ve üretim modellerini mevcut konjonktürde öncekilerden çok farklı bir formata sokmuştur. Önceki dönemlerin mekanik ve fiziki varlığı öne çıkan hardware teknolojilerinin yerine daha soyut ve dijital olan software teknolojileri ürün ve üretimi süreçlerini radikal bir değişime tabi tutmuştur. Bu çerçevede yaşanan süreç genelde ekonomik yaşamda özelde ise iş hayatında çok dikkatle izlenmesi gereken bir değişimi dayatmaktadır.

Uygun strateji ve politikaların ihmal edilmesi halinde ciddi işsizlik sorununun kaçınılmaz olacağı yapılan tartışmalardan anlaşılmaktadır. Tüm ekonomik süreçleri paradigmal bir değişime uğratan bilgi ve ileri teknolojiye dayalı üretim modeli yeni işgücü tipi ve iş süreçleri tanımlarını zorunlu hale getirmektedir. Sektörel tanımlamaları da kapsayacak olan bu teorik

ve pratik boyutlu çabalar akademik çalışmaların ilgi alanlarının merkezinde olma zorunluluğu vardır. Mevcut “hizmet sektörü” içerik ve kapsam olarak yeniden ele alınırken işgücü profili ve iş yaşamı yeni yaklaşımlar gerektirmektedir.

Sosyal dönüşümler ekonomik değişimlere bağlı olarak şekil almaktadır. Ekonomik sürecin sanayi odaklı yapısından bilgi temelli yapıya geçişi ile birlikte toplumlar da sanayi toplum yapısından bilgi toplumuna geçiş yaşamaktadır. Değişen bu süreçte toplumsal ve ekonomik yapı karşılıklı etkileşim içerisinde sektörel yapı ile buna bağlı olarak gelişen iş hayatını da etkilemektedir. Özellikle üretim emek yoğun bir karakterden teknoloji yoğun bir yapıya dönüşmektedir. Fordist üretim tarzı yerine post-fordist üretim modeli benimsenmiştir.

Ekonomik değişimin doğurduğu farklılaşmış istihdam yapısının yoğunluk kazandığı en önemli hizmet alanı üretim hizmetleridir. Üretime dönük hizmetler iktisat edebiyatında şirketlerin üretkenliğinin, verimliliğinin artması için bilgi ve teknik destek sunan ve daha kalifiye işgücü gerektiren hizmetler olarak değerlendirilir. Bu durum hizmetlerin yayılmasına, ekonominin giderek daha sofistike bir hal almasına ve verimliliğine neden olmaktadır. Üretime dönük hizmetler, gelişmiş ekonomilerde kilit bir öneme sahip olmakta ve giderek yaygınlık kazanmaktadır.

Değişen ekonomik konjoktüre uygun diğer bir istihdam yaratıcı alan ise kamu hizmetleridir. Japonya istisna olmak üzere kamu hizmetleri sektöründeki istihdam, gelişmiş ülkelerdeki toplam istihdamın beşte biri ya da dördte biri oranındadır. Kamu en büyük işveren olma yönüyle ekonomi içinde artan rolünü istihdam artırıcı strateji ve uygulamalar için değerlendirebilir. Kamu hizmetleri sektörünün genişleme nedenlerini iki ana unsura bağlayabiliriz; birincisi, devletin rolünde yaşanan değişim ikincisi ise, ekonomik yapının niteliğindeki köklü değişim ve artan işlevsellik ve genişleyen hacimdir.

Yeni ekonomik sürecin endüstriyel ilişkilerde doğurduğu köklü değişimle birlikte gündeme gelen işgücü piyasasında esnekleşme olgusu günümüzün tartışma konularından bir diğerini oluşturmaktadır. Esneklik konusu ile ilgili olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı görüş öne çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı esnekliği istihdamın artırılarak sosyal refahın yaygınlaştırılması yönünde bir araç ve yeni ekonomik sürece uygun bir gelişme olarak görmektedir. Diğer bir kesim ise, kürselleşen kapitalizmin bir unsuru olduğunu ve esnekliğin işgücü piyasalarını ve işgücü örgütlenmesini olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedir.

Bu arada dünya ekonomisine lokomotiflik yapan çok uluslu ve ulus ötesi firmalar işgücü ve istihdam yapısı üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Farklı ülkelerde bulunan işgücü, bu çokuluslu ağların farklı işlevleri ve stratejileri arasındaki işbölümüne dayanmaktadır. Buna göre işgücünün büyük bölümü bu uluslar arası ağda bulunmamasına rağmen ağın uzantılarında yer alarak onların işlevlerine, gelişimine ve tutumuna bağlı kalmaktadır. Bunun sonucunda ortaya, şirketlerin küresel ağın devrelerinde dur durak bilmeyen hareketliliğinin etkisi altında, parçalanmış işgücünün karşılıklı bir bağımlılık içinde olduğu hiyerarşik bir süreç ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- CASTELLS, M.;"Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür, Birinci Cilt (Ağ Toplumunun Yükselişi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- ERDUT, Z.; "Avrupa Birliği'nde İstihdam Politikası ve Türkiye", Yeni Türkiye AB Özel Sayısı 2, Yıl 6, Sayı 36, Kasım-Aralık, 2000
- ERKAN, H.;"Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Dördüncü Baskı, 1998
- FINE, B.; "Labour Market Theory", Routledge, London, 1998
- KOK, W.;"Facing the Challenge, The Lisbon Strategy for Growth and Employment", Kasım 2004, http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.html
- KÖKOCAK, A.;"Ekonomik Güç: Bilim ve Teknoloji", Odak Yayınları, Ankara, 2005
- KÖKOCAK, A.;"Herkesin Ekonomisi", Lider Yayıncılık, Çorum, 2007
- SÜMER, B.;"Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin Avrupa Birliği ve Türkiye'de İstihdam Yaratmaya Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi,DEÜSBE, İzmir, 2007
- STIGLITZ, Joseph E., "Employment, Social Justice and Societal Well-being", International Labour Review, Cilt 141, Sayı 1-2, 2002.
- UNCTAD, World Investment Report, 2002
- ZENGİNGÖNÜL, O.;"Sosyal Politika-Esnek Çalışma Biçimleri Paradoksunda Avrupa Birliği Örneği", DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı:4, İzmir, 2003

<http://www.ogu.edu.tr/bduyuru.aspx?KID=1&DID=884>

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco88/major.htm>

<http://webfusion.ilo.org/public/db/bureau/program/objectives/>

<http://www.unctad.org>)